

УДК 378.016:811.111'01-04

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЗАГАЛЬНОЛІНГВІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ У КУРСІ ІСТОРІЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Голуб О. М., Дубовик О. О.

Статтю присвячено аналізу головних завдань дисципліни “Історія іноземної мови”, а саме, її ролі у формуванні загальнолінгвістичної компетенції майбутніх філологів. Визначено головні цілі та завдання курсу, знання та уміння, якими повинні оволодіти студенти. Проаналізовані підручники, укладені В. Д. Аракіним; Б. О. Ільїшом; О. І. Смирницьким; Л. Г. Вербою; І. П. Івановою, Л. П. Чахоян, Т. М. Беляєвою; В. В. Левицьким; Т. А. Расторгуєвою; Р. В. Резник, Т. С. Сорокіною, І. В. Резник; D. Crystal та багатьма іншими. Автор представляє концепцію мовного розвитку, розроблену українським мовознавцем П. О. Бузуком. Доведено важливість даних лінгвістичної історіографії для вивчення курсу історії іноземної мови.

Ключові слова: історія іноземної мови, знання та уміння, лінгвістична компетенція, походження та розвиток індоєвропейської сім'ї мов.

Статья посвящена анализу главных задач дисциплины “История иностранного языка”, а именно, её роли в формировании общелингвистической компетентности будущих филологов. Определены основные цели и задачи курса, знания и умения, которыми должны овладеть студенты в процессе изучения данного курса. Проанализированы учебники, составленные В. Д. Аракиным; Б. А. Ильишом; А. И. Смирницким; Л. Г. Вербой; И. П. Ивановой, Л. П. Чахоян, Т. М. Беляевой; В. В. Левицким; Т. А. Расторгуевой; Р. В. Резник, Т. С. Сорокиной, И. В. Резник; Д. Кристалом и многими другими. Автор представляет концепцию развития языка, разработанную украинским языковедом П. А. Бузуком. Доказывается значение данных лингвистической историографии для изучения курса истории иностранного языка.

Ключевые слова: история иностранного языка, знания и умения, лингвистическая компетенция, происхождение и развитие индоевропейской семьи языков.

The article focuses on one of the main tasks of the course “History of the English language”, namely, its aiming at improving linguistic competence of prospective philologists. The main aims and tasks of the course, the knowledge students should get and the skills they should acquire have been stated. The text-books on the subject written by V. D. Arakin; B. O. Ilyish; O. I. Smyrnytskyi; L. H. Verba; I. P. Ivanova, L. P. Chakhoian, T. M. Bieliaieva; V. V. Levytskyi; T. A. Rastorhuieva; R. V. Rezyk, T. S. Sorokina, I. V. Rezyk; D. Crystal and many others have been analyzed. The author presents linguohistoriographic outline of the problem of the genesis of the Indo-European languages as viewed by the Ukrainian scholar P. O. Buzuk. The significance of linguohistoriographic data for the process of studying History of the English language has been proved.

Key words: History of the English language, knowledge and skills, linguistic competence, origin and development of the Indo-European family of languages.

Навчання студентів-германістів у педагогічних вишах спрямоване не лише на підвищення рівня їхньої комунікативної компетенції, але й на формування потужної лінгво-теоретичної компетенції, що є основою свідомого підходу, а також джерелом цікавості до вивчення мов. Теоретична лінгвістична підготовка майбутнього вчителя є невід'ємною складовою професійної компетентності вчителя іноземної мови, має бути всебічною та глибокою. Саме тому до навчальних планів факультетів іноземної філології включено теоретико-практичний курс історії іноземної мови. Аналіз навчальних та робочих програм зазначеного курсу показав, що, зазвичай, теоретичну основу дисципліни “Історія іноземної мови” складають наукові положення, викладені у працях В. Д. Аракіна; Б. О. Ільїша; Л. Г. Верби; О. І. Смирницького; І. П. Іванової, Л. П. Чахоян, Т. М. Беляєвої;

Р. В. Резник, В. В. Левицького; Т. А. Расторгуєвої; Т. С. Сорокіної, І. В. Резник; В. П. Беркова; D. Crystal та багатьох інших [1; 2; 3; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12].

Метою запропонованої статті, що є продовженням попередніх публікацій [5], є показати можливість посилення загальнолінгвістичного компонента у викладанні дисципліни "Історія іноземної мови".

Дисципліна "Історія іноземної мови" є важливою ланкою і формуванні професійної компетентності вчителя іноземної мови, германіста, перекладача тощо. У процесі вивчення зазначеного курсу студент оволодіває важливими для майбутньої професійної діяльності, для підвищення рівня власної комунікативної компетенції знаннями, уміннями та навичками. Наприклад, студент має засвоїти знання про:

- предмет і методологію мовно-історичного дослідження, методологію та технологію пошуку та оволодіння знаннями з аутентичних джерел;

- класифікацію мов германського ареалу за географічною ознакою, етнічною та державною приналежністю;

- особливості духовної та матеріальної культури германців, англійців тощо;

- хронологічні межі розвитку англійської мови;

- найвизначніші пам'ятки писемності протягом всього періоду розвитку англійської мови;

- наслідування основних фонетичних, морфологічних і синтаксичних явищ германських мов від індоєвропейської прамови;

- причини, хронологію та характер фонетичних, морфологічних, синтаксичних та лексичних змін у процесі розвитку англійської мови;

- актуальні наукові проблеми у галузі історії англійської мови тощо.

У студентів формуються уміння:

- застосовувати до конкретних явищ та фактів мови загальні теорії та принципи мовознавства;

- читати, розуміти та аналізувати давньо-, середньо- та ранньомовно-англійські тексти;

- тлумачити спільність словникового складу англійської та латинської, німецької, датської, французької та інших мов;

- пояснювати розбіжності між написанням та вимовою англійських слів;

- розуміти та тлумачити суттєві зміни у будові англійської мови в процесі її еволюції на усіх рівнях тощо.

Однією з ключових особливостей вищівського курсу історії іноземної мови є те, що він має тісні міждисциплінарні зв'язки із загальним мовознавством, вступом до мовознавства, теоретичною та практичною граматику, теоретичною та практичною фонетикою, з лексикологією, лінгвокраїнознавством тощо. Суміжними для загального мовознавства, вступу до мовознавства та історії іноземної мови є такі поняття, як: **дивергенція, конвергенція, прामова, мова-основа, діалект, індоєвропейська прамова, праіндоєвропейська мова, спільноіндоєвропейська мова, прагерманська мова, спільногерманська мова, архетип, праформа, зовнішня/внутрішня реконструкція, генеалогічна класифікація мов, кентум, сатем, закони та принципи розвитку мов, субстрат, суперстрат, абсолютна/відносна хронологія, ізоглоса, письмо, алфавіт, пам'ятки писемності** тощо.

Але у процесі вивчення історії іноземної мови студент не тільки закріплює, розширює, поглиблює володіння відповідною загальнолінгвістичною терміносистемою, але й застосовує знання, отримані у результаті вивчення загальних мовознавчих дисциплін, до фактичного матеріалу виучуваної мови. Це стосується, зокрема, системи знань про:

- 1) порівняльно-історичний метод у мовознавстві;

- 2) принципи історизму у мовознавстві;

- 3) генеалогічний зв'язок мов;

- 4) порівняльний аналіз мов;

- 5) наслідування явищ усіх рівнів від індоєвропейської прамови до германських мов тощо;

- б) закономірності змін на всіх рівнях протягом усіх періодів з позиції сучасних надбань історичного мовознавства;
- 7) лінгвістичні та екстралінгвістичні чинники мовного розвитку;
 - 8) нерозривний зв'язок історії мови з історією народу;
 - 9) закони та принципи розвитку мови;
 - 10) типологічні відмінності між синтетичними та аналітичними мовами;
 - 11) формування національної літературної мови;
 - 12) формування та функціонування діалектів тощо.

Особливо очевидним зв'язок між загальними мовознавчими дисциплінами та історією англійської мови є у вивченні кола проблем, пов'язаних з:

- принципами класифікації мов, генеалогічним принципом класифікації мов;
- характеристикою та поширенням індоєвропейської прамови, відокремленням групи германських мов від індоєвропейської прамови, характерними особливостями германських мов;
- особливостями синтетичних та аналітичних мов;
- фонетичними законами;
- типами письма тощо.

Підкреслимо, що важливим у викладанні історії іноземної мови є не тільки формування системи знань, але й акцент на розвитку науки в окресленій галузі. Необхідно показати, як формувались і розвивались відповідні напрями у мовознавстві, які постаті зробили внесок у розроблення мовно-історичної проблематики. Ми пропонуємо ознайомити студентів з концепцією мовного розвитку, розробленою українським вченим П. О. Бузуком.

Петро Опанасович Бузук (1891–1937) – український і білоруський мовознавець, доктор філологічних наук, професор. У 1916 р. закінчив історико-філологічний факультет Одеського університету, з 1920 по 1924 рр. був доцентом цього університету. У 1924 р. захистив докторську дисертацію “К вопросу о месте написания Мариинского евангелия”. У 1925 р. почався мінський період життя та наукової діяльності вченого: мовознавець завідував діалектологічною комісією в Інституті білоруської культури та викладав у Білоруському державному університеті. З 1931 р. був директором Інституту мовознавства АН БРСР і завідувачем кафедри мовознавства Білоруського державного вищого педагогічного інституту. У 1934 р. П. О. Бузука заарештували та вислали у м. Вологду на 3 роки, у 1937 р. вченого знову заарештували і того ж року розстріляли.

П. О. Бузук працював у різних галузях мовознавства, але передусім його цікавили проблеми методології лінгвогенетичного дослідження, слов'янського глотогенезу, лінгвістичної географії, історії та діалектології східнослов'янських мов, насамперед української та білоруської тощо.

Найповніше самобутність мовознавця розкрилася у методології лінгвогенетичного дослідження. Розробляючи питання походження й розвитку мов, П. О. Бузук поступово відійшов від моделювання генезису мови за теорією “родовідного дерева”. Учений побачив, що ця теорія не бере до уваги реальних складних відношень між мовами. Чітко відмежовуючи мови-нащадки від прамови, вона залишає поза увагою реальне поширення у просторі мовних явищ і можливість хронологічного передування явищ з вузькими ізоглосами явищам з широкими ізоглосами. Неможливість реконструкції чіткої і послідовної дивергенції мов змусила дослідника звернутися до вивчення географії і хронології мовних явищ. Спираючись на отримані дані, П. О. Бузук виробив власну періодизацію історії мови.

Розробляючи засади “хвильової” теорії на матеріалі слов'янських мов, П. О. Бузук виробив власну періодизацію історії мови. Хотілося б підкреслити, що поділ історії мови на два періоди (1 – передісторичний, 2 – історичний) був умовним. Вчений наголошував на тому, що для правильної періодизації, яка б повною мірою відповідала **реальному** розвитку мов, у мовознавців бракує даних про час, поширення і механізм мовних змін. Поряд із цим, поява пам'яток писемності була такою зручною “відправною точкою”, відносно якої можна було побудувати *приблизно* правильну періодизацію історії мови. “Приблизно правильну” – тому що сам П. О. Бузук не виключав імовірності того, що зі

знаходженням нових, раніше створених писемних документів, часові межі періодів можуть змінитися.

Таким чином, представлена П. О. Бузуком схема мовного розвитку доісторичного періоду розміщувалася в трьохвісній системі координат: 1) вісь відносної хронології, 2) вісь абсолютної хронології; 3) вісь лінгвістичної географії.

Глибоке дослідження сутності, території поширення та хронології мовних змін передісторичного періоду дали П. О. Бузуку змогу виробити оригінальну періодизацію, згідно з якою передісторичний період включав епохи переваги: діалектних індоєвропейських, спільних балто-слов'янських, спільних слов'янських і діалектних слов'янських ізоглос. Хронологія явищ ґрунтувалася на припущенні вченого, що більш давніми є ізоглоси, що об'єднували мови, які раніше відокремилися.

За П. О. Бузуком, прамова завжди виступає як певна область ізоглос: індоєвропейська прамова поступово стала характеризуватися певними мовними явищами, що мали різні (широкі та вузькі) ізоглоси. На основі окремих (вузьких) ізоглос розвилася балто-слов'янська мовна єдність, яка згодом теж набула неоднорідності – з неї вийшли прабалтійська та праслов'янські мови. Через діалектне членування праслов'янської мови з неї постали окремі слов'янські мови, що відзначалися певним набором ізоглос. Як зауважував П. О. Бузук, відтворити цей ланцюжок мовного розвитку можливо на основі порівняння слов'янських ізоглос між собою, балто-слов'янських ізоглос – з іншими індоєвропейськими ізоглосами. При цьому хронологія встановлених мовних явищ буде умовною, тому що вчені спиратимуться на логічні міркування, однак про абсолютну хронологію фонетичних змін можна говорити при застосуванні даних історії, при дослідженні мовних зносин слов'ян з неслов'янськими народами тощо.

Таким чином, першим і найголовнішим досягненням П. О. Бузука ми вважаємо розвиток теоретичних засад “хвильової” теорії, що дало вченому змогу виробити власну періодизацію історії мови, що в українському мовознавстві 20–30-х рр. ХХ ст. було принципово новим шляхом вирішення питання про походження і розвиток мови.

Як бачимо, відомості лінгвістичного характеру є суттєвими для розуміння процесу розвитку мови. Оскільки курс історії англійської мови покликаний не лише сформувати у студентів глибинне розуміння шляху формування усіх рівнів мови, а й підвищити рівень загальнолінгвістичної компетенції, то подібні розвідки повинні наповнювати зміст кожної теми. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні можливості побудови навчальних планів та програм підготовки спеціалістів з урахуванням інтердисциплінарних зв'язків, а також у розробці такої робочої програми дисципліни, яка б урахувала досягнення українських мовознавців у відповідній галузі.

Література

1. Аракин В. Д. История английского языка : [учебное пособие] / В. Д. Аракин. – М. : Физматлит, 2001. – 272 с.
2. Аракин В. Д. История английского языка : [учебное пособие для студ. пед. ин-тов по спец-ти “Иностранные языки”] / В. Д. Аракин. – М. : Просвещение, 1985. – 266 с.
3. Верба Л. Г. Історія англійської мови : [посібник для студентів та викладачів вищих навч. закладів] / Л. Г. Верба. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 304 с.
4. Голуб О. М. Лінгвістична спадщина П. О. Бузука в сучасному контексті / О. М. Голуб // Вісник Луганського національного педагогічного університету ім. Т. Шевченка (філологічні науки). – № 5 (144). – Луганськ : Альма-матер, 2008. – С. 115–121.
5. Голуб О. М. Підвищення рівня загальнолінгвістичної компетенції студентів-філологів у курсі теоретичної граматики англійської мови (на матеріалі вчення про актуальне членування речення) / О. М. Голуб, К. О. Огієнко, О. В. Радзівська // Сучасні дослідження з іноземної філології. – Випуск 11. – Ужгород : Аутдор–Шарк, 2013. – С. 428–439.
6. Иванова И. П. История английского языка : Учебник. Хрестоматия. Словарь / И. П. Иванова, Л. П. Чахоян, Т. М. Беляева. – С.-Пб. : Лань, 2001. – 512 с.

7. Ильиш Б. А. История английского языка / Б. А. Ильиш.– М. : Науч. мысль, 1973. – 335 с.
8. Левицький В. В. Основы германістики / В. В. Левицький. – Вінниця : Нова книга, 2008. – 528 с.
9. Расторгуева Т.А. История английского языка / Т. А. Расторгуева. – М. : Астрель, 2003. – 348 с.
10. Резник Р. В. История английского языка : [учебное пособие для студентов и аспирантов лингвистических вузов и факультетов] / Р. В. Резник, Т. С. Сорокина, И. В. Резник. – М. : Флинта; Наука, 2001. – 495 с.
11. Смирницкий А. И. Древнеанглийский язык / А. И. Смирницкий. – М. : Изд-во литературы на иностранных языках, 1955. – 318 с.
12. Смирницкий А. И. История английского языка (Средний и новый период) : [курс лекций] / А. И. Смирницкий. – М. : Московский ун-т., 1965. – 135 с.